

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคาม
STRATEGIES FOR DEVELOPING THE NETWORKS OF LOCAL ORGANIZATIONS TO ENCOURAGE
THE CONSERVATION OF COMMUNITY FORESTS IN MAHASARAKHAM PROVINCE

อวยชัย วะทา¹
Uaychai Wata¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) สร้างและพัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคาม (2) สร้างหลักสูตรการฝึกอบรมและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน (3) ศึกษาและทดลองใช้หลักสูตรการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน และ (4) นำผลการศึกษาวิจัยที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคามและพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียง กลุ่มตัวอย่างในการทดลอง ได้แก่ ผู้นำเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน จำนวน 45 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มอย่างง่ายเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบวัดความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน แบบวัดเจตคติต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน และ แบบวัดพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ส่วนแบบประเมินความสอดคล้องและความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรมเท่ากับ 0.89 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ค่าที่แบบไม่อิสระจากกัน (t-test) ผลการวิจัยพบว่า

ยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนคือ การฝึกอบรมผู้นำเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน หลักสูตรพัฒนาผู้นำเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เนื้อหาหลักสูตรประกอบด้วยสาระ 5 หน่วยคือ (1) ความรู้และทักษะเกี่ยวกับภาวะผู้นำ (2) ความรู้และทักษะเกี่ยวกับศิลปะการพูดเพื่อการสื่อสาร (3) ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาทีมงานและเครือข่าย (4) ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กรและ (5) ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน ส่วนผลการวิจัยพบว่าหลังการฝึกอบรมผู้นำเครือข่ายองค์กรชาวบ้านมีความรู้และทักษะเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนในระดับมาก โดยมีความรู้และทักษะเกี่ยวกับภาวะผู้นำ เจตคติต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน และพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยรวมหลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้นจากก่อนฝึกอบรม (p-value < 0.05) และ ได้มีการนำผลการศึกษาวิจัยที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม และพื้นที่อื่น ๆ ในภาคอีสาน

คำสำคัญ : ยุทธศาสตร์, เครือข่ายองค์กรชาวบ้าน, การอนุรักษ์ป่าชุมชน

ABSTRACT

The objectives of this research were to (1) Construct and develop the Strategies for developing the leaders of local organizations to encourage the conservation of community forests. (2) Construct the curriculum for developing the leaders of local organizations to encourage the conservation of community forests. (3) Study and test the curriculum for developing the leaders of local organizations to encourage the conservation of community forests, and (4) The research results used to developing the leaders of local organizations to encourage the conservation of community forests in Mahasarakham province and another community forests. The samples consisted of forty-five leaders of local organizations, who were selected by the simple random sampling technique. The research instruments were questionnaires for evaluating knowledge on the conservation of community, questionnaires for evaluating attitude on the conservation of community forest, questionnaires for evaluating behaviors on conservation of community forest. Two evaluation forms were used

¹ อาจารย์ประจำ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

to assess the congruence and appropriateness of the training curriculum of 0.89. The statistics used for analyzing the collected data were percentage, mean, standard deviation and paired t-test was employed for testing hypotheses. The finding of the study revealed that:

The most effective strategy for forest conservation was training the leaders of local organizations. The curriculum for developing the leaders of local organizations consisted of five unites : (1) knowledge and skill on leadership, (2) knowledge and skill on art of speech for communication, (3) knowledge and skill development of teamwork and network, (4) knowledge and skills on development organization and (5) knowledge and skills on conservation of community forests. The research results showed that the leaders of the local organizations had higher scores on conservation community forests, the level of knowledge, attitudes and behaviors on conservation of community forests after training as a whole than before training (p -value < 0.05). The research results used to developing the leaders of local organizations to encourage the conservation of community forests in Mahasarakham province and another community forests in Northeastern of Thailand.

Keywords : Strategies, Networks of Local Organizations, Conservation of Community Forests

บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่งต่อโลกและมนุษย์เพราะป่าไม้เป็นที่รวมของสรรพชีวิตและไม่มีชีวิตที่เรียกว่าความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ในเขตศูนย์สูตรเต็มไปด้วยความหลากหลายทางชีวภาพอีกแห่งหนึ่งของโลกแต่เมื่อประเทศไทยได้พัฒนาประเทศตามแนวตะวันตกทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรป่าไม้ได้ถูกทำลายลงไปอย่างมากมาจนกระทั่งมีกระแสเรียกร้องประชาชนโดยชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิ์และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับ พ.ศ. 2540 มาตรา 46 และฉบับ พ.ศ. 2550 มาตรา 66 บัญญัติให้ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีสิทธิอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืนบทบัญญัติดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจากนับตั้งแต่ประเทศไทยมีแนวทางการพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมตามแนว ตะวันตกมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับแรก เมื่อปี พ.ศ. 2504 ทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกทำลายอย่างมาก โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ได้ถูกทำลายเพื่อนำพื้นที่ไปปลูกพืชเชิงพาณิชย์ตามนโยบายดังกล่าวซึ่งในอดีตประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ที่สุดประเทศหนึ่งในทวีปเอเชียเนื่องจากตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้นใกล้เส้นศูนย์สูตร เมื่อปี พ.ศ. 2453 ประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งหมด 320.7 ล้านไร่หรือ 513,115 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ป่าไม้ 224.5 ล้านไร่หรือประมาณร้อยละ 70

ของพื้นที่ประเทศในปี พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ประเทศไทยมีประชากร 30 ล้านคน มีพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 171 ล้านไร่ หรือร้อยละ 53.3 ของพื้นที่ประเทศและในปี พ.ศ. 2552 พบว่ามีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่เพียง 171.585 ล้านไร่ หรือร้อยละ 33.44 ของพื้นที่ประเทศ (Forest Department. 2010: 1) จากการที่ป่าไม้ถูกทำลายลงอย่างต่อเนื่องได้ก่อให้เกิดกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวางกระแสดังกล่าวเริ่มก่อตัวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 จนถึงจุดที่รัฐบาลต้องกำหนดนโยบายให้มีการสงวนป่าที่เหลืออย่างเป็นระบบและยั่งยืนแต่ไม่ประสบความสำเร็จมากนักเนื่องจากความเป็นมาอันยาวนานในอดีตเริ่มตั้งแต่การให้สัมปทานในการทำป่าไม้ ในขณะที่ประชาชนจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในป่าและรอบพื้นที่ป่าไม้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และจัดการป่าแต่อย่างใด ทำให้ตลอดระยะเวลากว่า 20 ปี ความสัมพันธ์ระหว่างกรมป่าไม้กับประชาชนเกิดปัญหามากมายเนื่องจากกรมป่าไม้เป็นผู้กำหนดประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติซึ่งไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงและความต้องการของประชาชน จนกระทั่งวันที่ 3 ธันวาคม 2528 รัฐบาลสมัยพลเอกเปรมติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีได้ประกาศนโยบายป่าไม้แห่งชาติขึ้น กำหนดให้มีพื้นที่ป่าทั่วประเทศอย่างน้อยร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศแยกเป็นป่าเพื่อการอนุรักษ์ร้อยละ 15 ป่าเพื่อการเศรษฐกิจร้อยละ 25 และเห็นชอบให้มีการเพิกถอนการให้สัมปทานการทำไม้หวงห้ามทุกชนิด (ยกเว้นสัมปทานการทำไม้ป่าชายเลน) เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ.1989 และประกาศให้ปี พ.ศ. 1989-2533 เป็นปีแห่งการป้องกัน และอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แห่งชาติด้วย (Hanchanlert, Prasit. 1994 :

2-3) แต่ถึงแม้รัฐบาลจะใช้มาตรการต่าง ๆ ก็ยังไม่สามารถแก้ไข ปัญหาการทำลายป่าและพื้นที่ป่าลดลงได้ เนื่องจากมาตรการ ทางกฎหมายไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ก่อให้เกิด ปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่ต่าง ๆ ส่วนภาคประชาชน ได้แก่องค์กรชาวบ้านในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศได้พยายาม เข้าไปมีบทบาทในการอนุรักษ์และจัดการป่าโดยใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่น และแนวทางการสร้างเครือข่ายประชาสังคมมีการจัดตั้ง กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนขึ้นทั่วประเทศซึ่งในระยะแรกยังไม่ได้รับการยอมรับจากภาครัฐมากนัก บางพื้นที่ได้รับการต่อต้านอย่าง รุนแรงจากเจ้าหน้าที่รัฐและผู้สูญเสียผลประโยชน์ แกนนำ องค์กรชาวบ้านจำนวนมากได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต เช่น ในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม เลย หนองบัวลำภู สุรินทร์ และ ยโสธรแต่เนื่องจากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 และกระแสประชาสังคมที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย ทำให้ภาครัฐ พยายามที่จะสร้างรูปแบบการอนุรักษ์ป่าชุมชนของตนเอง เช่นกัน ซึ่งในปี 2552 มีป่าชุมชนเกิดขึ้น 7,825 แห่ง รวมเนื้อที่ 2,792,925 ไร่ (Manakit, Sman . 2012: 33-34)

จังหวัดมหาสารคามเป็นจังหวัดหนึ่งที่พื้นที่ป่าถูก บุกรุกทำลายมาก ปัจจุบันพื้นที่ป่าเหลือน้อยที่สุดในภาควัน ออกเฉียงเหนือซึ่งป่าไม้ของจังหวัดมหาสารคามมีหลายประเภท เช่นป่าสงวนแห่งชาติป่าไม้ถาวรและป่าอื่น ๆ โดยเป็นป่าสงวน แห่งชาติมี 10 แห่ง จากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ.2508 มีพื้นที่ 254,312.75 ไร่ หรือร้อยละ 7.69 ของพื้นที่จังหวัด ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 มีการมอบพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรมให้แก่ สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (สปท.) เพื่อนำไป จัดสรรแก่เกษตรกร จำนวน 169,557.50 ไร่ เหลือพื้นที่ป่าสงวน แห่งชาติ 84,754.75 ไร่ หรือร้อยละ 2.56 ของพื้นที่จังหวัด ในปัจจุบันเมื่อรวมพื้นที่ป่าชุมชนแล้วจังหวัดมหาสารคามมีพื้นที่ป่า 138,625 ไร่ หรือร้อยละ 4.2 ของพื้นที่จังหวัด (Forest Department. 2010: 10) ซึ่งจากการที่พื้นที่ป่าลดลงทำให้ชาวบ้าน หลายพื้นที่รวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนขึ้นเพื่อรักษา และฟื้นฟูป่าชุมชนของตนเอง และเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกลุ่ม อนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคามซึ่งปัจจุบันมีกลุ่มใหญ่ ๆ จำนวน 15 กลุ่ม (Manakit, Sman. 2012: 3-5)

กระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่สนับสนุนโดยภาครัฐและที่ดำเนินการโดยองค์กรชุมชน ส่วนใหญ่พบว่ายังประสบ ปัญหาหลาย ๆ ด้านที่ส่งผลให้กระบวนการพัฒนาและอนุรักษ์ ยังไม่ยั่งยืน อาทิ สิทธิการจัดการตามกฎหมายการบริหารจัดการ องค์กรยังขาดแนวทางและแผนการทำงานที่ชัดเจนขาดการจัด ทำแผนการจัดการในเวทชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพความเป็น จริงของดินป่าและระบบนิเวศต่าง ๆ การขาดแคลนงบประมาณ และความเป็นเอกภาพระหว่างองค์กรชาวบ้านกับองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่ง Karnket, Anuchit ได้ทำการ เรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยองค์กรชาวบ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและหารูปแบบการจัดการ ป่าชุมชนโดยองค์กรชาวบ้าน (Karnket, Anuchit. 1999: 4-5) ผลการวิจัยพบว่าความสำเร็จ ขององค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนขึ้นอยู่กับการพัฒนาคน โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย คือ องค์กรชาวบ้านให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ มีการวางแผน การดำเนินงานที่ชัดเจนคิดค้นกิจกรรมด้วยตัวเองและดำเนินงาน โดยอาศัยกระบวนการกลุ่มที่มีการสร้างความเข้าใจและความ สัมพันธ์อันดี ทั้งภายในกลุ่มและนอกกลุ่มเพื่อให้เกิดความร่วมมือ เป็นเครือข่ายในการทำงานอย่างกว้างขวางมีการส่งเสริม องค์กรชาวบ้านและองค์กรเครือข่ายให้เข้มแข็ง โดยใช้ กระบวนการและวิธีการต่าง ๆ เพื่อเร่งพัฒนาศักยภาพของผู้นำ เครือข่ายและคณะกรรมการเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน (Karnket, Anuchit. 1999: 110-112) เช่นเดียวกับผลการสัมมนาเครือ ข่ายป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคามเมื่อเดือนธันวาคม 2012 ได้ ข้อเสนอว่าการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดมหาสารคามยังขาด เอกภาพเครือข่ายองค์กรชาวบ้านยังไม่เข้มแข็งผู้นำส่วนใหญ่เป็น ผู้นำตามธรรมชาติที่ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารองค์กร ไม่มีประสบการณ์ในการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับ วิทยาการการจัดการป่าสมัยใหม่ ขาดทักษะการสื่อสารเผยแพร่ องค์ความรู้และกิจกรรมสู่สาธารณะอย่างเป็นระบบ (Manakit, Sman. 2012: 5-7) จากปัญหาดังกล่าวได้มีความพยายาม แสวงหายุทธศาสตร์เพื่อให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชน อย่างยั่งยืน ทั้งในเรื่องการบริหารจัดการองค์กร การจัดการองค์ ความรู้ในการอนุรักษ์ป่าการสร้างควมตระหนักรู้ในการอนุรักษ์ ป่าและการสร้างพฤติกรรมกรอนุรักษ์ป่าให้พัฒนากลายเป็น ส่วนหนึ่งของวิถีชุมชน ดังที่ Viripiomgool, Somchai ได้ศึกษา วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา : ป่าชุมชนบ้านโคกสันติสุข ตำบลวังหมี อำเภอ วังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา (Viripiomgool, Somchai 2000 : บทคัดย่อ) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรูปแบบการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนผลการวิจัยพบว่าความรู้ เกี่ยวกับป่าชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมีผลต่อการมี ส่วนร่วมของประชาชนในการ จัดการป่าชุมชน และข้อเสนอแนะ ที่ได้จากการศึกษาคือ ป่าชุมชนมีแผนการจัดการที่ไม่ซับซ้อน สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นได้เป็นอย่างดีภาครัฐ ควรให้ความรู้และประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนทราบเกี่ยวกับ ป่าชุมชนมากขึ้นควรส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในกิจกรรมป่าชุมชนมากกว่านี้ รวมทั้งการส่งเสริมการปลูก การอนุรักษ์ พื้นที่ฟู และการป้องกันป่าชุมชน กรรมการป่าชุมชน ควรสร้างความเข้าใจในวัตถุประสงค์เป้าหมายของการจัดการ

ป่าชุมชนให้แก่คนในชุมชนและแสวงหา ความร่วมมือระหว่าง ชุมชนจนพัฒนาเป็นเครือข่ายมีการระดมความคิดเพื่อผลักดัน ให้การจัดการป่าชุมชนเป็นเป้าหมายร่วมกันทั้งจาก การเข้าร่วม ประชุม สัมมนาและการฝึกอบรม

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Karnket, Anuchit. 1999 : เรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการ ป่าชุมชนโดยองค์กรชาวบ้าน) (Manakit, Sman. 2012: เรื่อง รายงานผลการปฏิบัติงานประจำปี 2554 สำนักงานทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม) (Viripromgool, Somchai, 2000) : เรื่อง การมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา : ป่าชุมชนบ้าน โคนสันติสุข ตำบลวังหมี อำเภอน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา) ซึ่งเห็นว่าแนวทางการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืนคือ การส่งเสริม ให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายพัฒนาผู้นำองค์กรชาวบ้าน และสมาชิกให้มีความรู้เจตคติและการปฏิบัติจนเกิดทักษะใน การพัฒนาองค์กรและอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพดัง นั้นผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการศึกษา วิจัย “ยุทธศาสตร์การพัฒนา เครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม” โดยเน้นกระบวนการจัดตั้งเครือข่ายและฝึกอบรมผู้นำองค์กร ชาวบ้านให้มีความรู้เจตคติและทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนา องค์กรและอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน รวมทั้ง สามารถนำไปใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันต่อไป

คำถามการวิจัย

ยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้นำที่เหมาะสมกับเครือข่าย องค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนควรเป็นอย่างไร และผลการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า ชุมชน เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายองค์กร ชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้มีคุณภาพ
2. เพื่อสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมและพัฒนาเครือ ข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน
3. เพื่อศึกษาและทดลองใช้หลักสูตรการพัฒนา เครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยเปรียบเทียบ ความรู้ เจตคติและพฤติกรรมการณ์อนุรักษ์ป่าชุมชนก่อนและหลัง ใช้หลักสูตรการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน
4. นำผลการศึกษาวิจัยที่ได้ไปใช้ในการสร้างเครือ ข่ายองค์กรชาวบ้านอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคามและ พื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียง

สมมติฐานการวิจัย

ผู้นำเครือข่ายองค์กรชาวบ้านที่เข้ารับการฝึกอบรม โดยใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านมี (1) ความรู้ (2) เจตคติ และ (3) ทักษะการปฏิบัติในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนโดยรวมหลังการใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่า ยองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพิ่มขึ้น

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยตาม ระยะของการวิจัย ดังนี้

การวิจัยระยะที่ 1 การศึกษาความจำเป็น และการ กำหนดวัตถุประสงค์ของการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา เครือข่ายองค์กรชาวบ้าน โดยการจัดประชุมเสวนาระดม ความคิดเห็นของผู้นำเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัด มหาสารคาม

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ศึกษาและสำรวจ หาความจำเป็นในกลยุทธ์การพัฒนาผู้นำองค์กรชาวบ้าน ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 15 กลุ่ม ได้แก่ ป่าโคกหินลาด อำเภอมือง ป่าโคกใหญ่ อำเภอน้ำป่าแดง ป่าดงใหญ่ อำเภอน้ำป่าดงยาว อำเภอน้ำป่าดงยาว/อำเภอบรบือป่าโสภณกร อำเภอบรบือ ป่ากุฎรัง อำเภอกุฎรังป่าดินแดง ว่างกุ้ง อำเภอกุฎรังป่าโคกหนองไผ่ อำเภอกันทรวิชัยป่า โคกขามเปี้ย อำเภอยางชุมน้อยป่าโคกขาว อำเภอยางชุมน้อยป่าดอน อำเภอนาโคกป่าโคกหินตั้ง อำเภอยางสีสุราชป่าดอนลำพัน อำเภอนาเชือกป่าโคกกะโหล่งโป่งแดง อำเภอนาเชือกป่าโคก สนาม อำเภอนาเชือก

2. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล ประชากรเป้าหมาย ได้แก่ ผู้นำเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคาม 15 กลุ่ม ๆ ละ 40 คน รวม 600 คน กลุ่มตัวอย่างเป้าหมาย ได้แก่ ผู้นำเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคาม 15 กลุ่ม ๆ ละ 16 คน รวม 240 คน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาสาระของการศึกษา เป็นความจำเป็นในการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการ อนุรักษ์ป่าชุมชน

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา ดำเนินการระหว่าง วันที่ 1 ตุลาคม - 30 พฤศจิกายน 2556 (เวลา 2 เดือน)

การวิจัยระยะที่ 2 การสร้างหลักสูตรการพัฒนา เครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ศึกษาได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์ ป่าชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 15 กลุ่ม ได้แก่ ป่าโคก หินลาด อำเภอมือง ป่าโคกใหญ่ อำเภอน้ำป่าดงยาว ป่าดงใหญ่

อำเภอวาปีปทุมป่านาข้า อำเภอวาปีปทุม/อำเภอบรือป่าโสก
ภรา อำเภอบรือป่าโคกตึ้ง อำเภอภูดรงค์ป่าดินแดงวังกุ้ง อำเภอ
โกสุมพิสัยป่าโคกหนองไผ่ อำเภอกันทรวิชัยป่าโคกขามเปี้ย
อำเภอเชียงยืนป่าโคกข้าว อำเภอเขื่อนขันธ์ป่านาคุณ อำเภอนาคุณ
ป่าโคกหินตั้ง อำเภอยางสีสุราชป่าคุณลำพัน อำเภอนาเชือกป่า
โคกกะโหล่งโป่งแดง อำเภอนาเชือกป่าโคกสนาม อำเภอนาเชือก

2. **ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล** ประชากร ได้แก่
ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน

3. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** เนื้อหาหลักสูตรการฝึก
อบรมประกอบด้วยเนื้อหา 5 ด้านคือ (1) ความรู้และทักษะเกี่ยวกับ
ภาวะผู้นำ (2) ความรู้และทักษะเกี่ยวกับศิลปะการพูด
เพื่อการสื่อสาร (3) ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาทีมงาน
และเครือข่าย (4) ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กร
และ (5) ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน

4. **ขอบเขตด้านระยะเวลา** ดำเนินการระหว่าง วันที่
1 ธันวาคม 2556-31 มกราคม 2557 (เวลา 2 เดือน)

**การวิจัยระยะที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตรการ
พัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน**

1. **ขอบเขตด้านพื้นที่** พื้นที่ทดลอง ได้แก่ ป่าชุมชน
โคกหินลาด อำเภอเมือง และอำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม

2. **ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล** ประชากร ได้แก่ ผู้นำ
เครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคาม 15 กลุ่ม ๆ ละ
40 คน คัดเลือกจากผู้นำกลุ่มที่มีอยู่แล้ว รวม กลุ่มตัวอย่างที่เป็น
หน่วยวิเคราะห์ ได้แก่ ผู้นำเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัด
มหาสารคาม 15 กลุ่ม ๆ ละ 3 คน รวม 45 คน โดยใช้
กระบวนการฝึกอบรมและปฏิบัติการจริง ที่ศูนย์ประสานงาน
กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกหินลาด อำเภอเมือง และป่าชุมชนโคก
กะโหล่งโป่งแดง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม

3. **ขอบเขตด้านเนื้อหา**

3.1 **ตัวแปรอิสระ** ได้แก่ ยุทธศาสตร์การพัฒนา
เครือข่ายองค์กรชาวบ้านเกี่ยวกับความรู้และทักษะเกี่ยวกับ
ภาวะผู้นำ ความรู้และทักษะเกี่ยวกับศิลปะการพูดเพื่อการสื่อสาร
ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาทีมงานและเครือข่าย ความรู้
และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กร และความรู้และทักษะ
เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน

3.2 **ตัวแปรตาม** ได้แก่ ความรู้ เจตคติ และ
พฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

4. **ขอบเขตด้านระยะเวลา** ดำเนินการระหว่างวันที่
1 กุมภาพันธ์ - 31 กรกฎาคม 2557 (เวลา 6 เดือน)

**การวิจัยระยะที่ 4 การประเมินผลและปรับปรุง
หลักสูตรการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์
ป่าชุมชน**

1. **ขอบเขตด้านพื้นที่** พื้นที่ทดลอง ได้แก่ ป่าชุมชน
โคกหินลาด อำเภอเมือง และอำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม

2. **ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล** โดยการจัดเวที
ประชุมสัมมนา ผู้เชี่ยวชาญ ประชาชนท้องถิ่น ผู้นำองค์กรประชา
สังคม และผู้นำเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนในภาคอีสาน

3. **ขอบเขตด้านเนื้อหา**

3.1 **ตัวแปรอิสระ** ได้แก่ ยุทธศาสตร์การพัฒนา
เครือข่ายองค์กรชาวบ้านเกี่ยวกับความรู้และทักษะเกี่ยวกับ
ภาวะผู้นำ ความรู้และทักษะเกี่ยวกับศิลปะการพูดเพื่อการ
สื่อสาร ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาทีมงานและเครือข่าย
ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กร และความรู้และ
ทักษะเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน

3.2 **ตัวแปรตาม** ได้แก่ ความรู้ เจตคติ และ
พฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

4. **ขอบเขตด้านระยะเวลา** ดำเนินการระหว่างวันที่
1 สิงหาคม - 30 กันยายน 2557 (เวลา 2 เดือน)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัย เรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายองค์กร
ชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้
กำหนดระเบียบวิธีวิจัยดังนี้ การวิจัยระยะที่ 1 การศึกษาความ
จำเป็นและการกำหนดวัตถุประสงค์ของการสร้างยุทธศาสตร์
การพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านโดยการจัดประชุมเสวนา
ระดมความคิดเห็นของผู้นำเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนใน
จังหวัดมหาสารคาม เป็นการศึกษาปรากฏการณ์โดยใช้ทฤษฎี
จากฐานราก (Kenaphoom, Sanya. 2015 : 93-103) เพื่อให้
บทสรุปเชิงทฤษฎีที่ได้จากการวิจัยระยะนี้ ผู้วิจัยการทบทวน
วรรณกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการทางวิชาการ (Kenaphoom,
Sanya. 2014A : 1-24) จากนั้นเข้าสู่การวิจัยในระยะที่ 2 ผู้วิจัย
ทำการสร้างหลักสูตรการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการ
อนุรักษ์ป่าชุมชน โดยอาศัยองค์ความรู้จากประชากรเป้าหมาย
ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ซึ่งอาศัยหลักการสร้างกรอบ
แนวคิดโดยการจัดการความรู้ (Kenaphoom, Sanya. 2014B
:13-32) เมื่อได้หลักสูตรการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน
เรียบร้อยแล้ว จึงเข้าสู่การวิจัยในระยะที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร
การพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน
โดยกำหนดพื้นที่ทดลอง ได้แก่ ป่าชุมชนโคกหินลาด อำเภอเมือง
และอำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคามซึ่งได้ออกแบบตัวแปรที่ได้
ในการศึกษา คือ (1) ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ยุทธศาสตร์การพัฒนา

เครือข่ายองค์กรชาวบ้านเกี่ยวกับความรู้และทักษะเกี่ยวกับภาวะผู้นำ ความรู้และทักษะเกี่ยวกับศิลปะการพูดเพื่อการสื่อสาร ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาทีมงานและเครือข่าย ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กร และความรู้และทักษะเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน และ (2) ตัวแปรตาม ได้แก่ความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยใช้แผนการทดลองแบบ Pretest-Posttest Equivalent Groups Design (Best. 1977 :107) จบลงด้วยการวิจัยระยะที่ 4 การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยการจัดเวทีประชาคมในรูปแบบการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โดยผู้เชี่ยวชาญ ปรากฏผู้ท้องถิ่น ผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเครือข่ายองค์กรชาวบ้านนักเรียนนักศึกษา จำนวน 100 คน ในวันที่ 30 สิงหาคม 2557 เพื่อสรุปผลการวิจัยร่วมกัน / ถอดบทเรียน / ถอดองค์ความรู้ รวมทั้งข้อคิดเห็นและ ข้อเสนอแนะของผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อการใช้หลักสูตร เพื่อให้มีความเหมาะสมและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม ดำเนินการระหว่าง วันที่ 1 ตุลาคม 2556 -30 กันยายน 2557 (เวลา 2 เดือน) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาความเป็นไปในการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน (ดำเนินการระหว่าง วันที่ 1 ตุลาคม-พฤศจิกายน 2556 เวลา 2 เดือน) โดยการศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต จัดเวทีระดมสัมมนาผู้นำกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม เพื่อระดมความคิดเห็นและสำรวจข้อมูลความต้องการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านซึ่งได้ข้อสรุปว่า ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืนจะต้องมีการพัฒนาองค์กรให้เข้มแข็งด้วยกระบวนการฝึกอบรม ผู้นำให้มีความรู้ เจตคติ และมีทักษะเชี่ยวชาญในพฤติกรรม 5 ด้านที่จำเป็น คือ 1) ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับภาวะผู้นำ 2) ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับศิลปะการพูดเพื่อการสื่อสาร 3) ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาทีมงานและเครือข่าย 4) ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กร 5) ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างและพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคาม (ดำเนินการระหว่าง วันที่ 1 ธันวาคม 2556-31 มกราคม 2557 เวลา 2 เดือน) ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ การร่างหลักสูตรและการปรับปรุงร่างหลักสูตรก่อนนำไปใช้จริงและการประเมินโครงสร้างหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งพบว่าผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของโครงสร้างหลักสูตรโดยรวมและรายชื่อทุกข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.86 SD. = 0.09)

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม (ดำเนินการระหว่างวันที่ 1 กุมภาพันธ์ - 31 กรกฎาคม 2557 เวลา 6 เดือน) กระบวนการฝึกอบรมและปฏิบัติการจริงกับเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน 45 คน จำนวน 10 ครั้ง โดยใช้เอกสาร 3 ชุด คือ 1) หลักสูตรการฝึกอบรมเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคาม 2) ชุดกิจกรรมและสาระความรู้ 3) คู่มือวิทยากร

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน (ดำเนินการระหว่างวันที่ 1 สิงหาคม - 30 กันยายน 2557 เวลา 2 เดือน) ประกอบด้วย การจัดเวทีประชุมสัมมนา ผู้เชี่ยวชาญ ปรากฏผู้ท้องถิ่น เครือข่ายองค์กรประชาสังคม และผู้นำเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนในภาคอีสาน จำนวน 100 คน จำนวน 1 ครั้ง เพื่อสรุปผล การวิจัย เป็นเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับองค์กรชุมชน ทำหลังจากเสร็จสิ้นทุกกิจกรรมแล้ว ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาการทำงานร่วมกันให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. การทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน โดยใช้ชุดกิจกรรมและสาระความรู้ จำนวน 5 หน่วย มีประสิทธิภาพ ดังนี้ (1) ภาควิชาความรู้ความเข้าใจ เครือข่ายองค์กรชาวบ้านมีคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าชุมชนอยู่ในระดับสูงและความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าชุมชน หลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้น (p -value < .01) (2) ภาควิชาความรู้ เครือข่ายองค์กรชาวบ้านมีเจตคติต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยรวม หลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้น (p -value < 0.05) และ (3) ภาควิชาปฏิบัติ เครือข่ายองค์กรชาวบ้านมีพฤติกรรมและทักษะการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยรวมหลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้นจากก่อนฝึกอบรม (p -value < 0.001)

อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ยุทธศาสตร์ การฝึกอบรมผู้นำองค์กรชาวบ้าน โดยใช้หลักสูตรการพัฒนาผู้นำ องค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ (1) ศึกษาความจำเป็นในการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา เครือข่ายองค์กรชาวบ้าน โดยการศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมใน ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต และจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ **สำรวจข้อมูลความต้องการฝึกอบรม** (2) การสร้างและพัฒนา หลักสูตรประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ การร่างหลักสูตรฝึกอบรม และการปรับปรุงร่างหลักสูตรก่อนนำไปใช้จริง และการประเมิน โครร่างหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญ (3) การทดลองใช้หลักสูตรฝึก อบรม และ (4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร เช่นเดียว กับการศึกษาของ Neomthong, Thippawan (2003: บทคัดย่อ) ; Jirasujariththam, Worawut (2010: 163-165) ซึ่งได้สาระ ของการฝึกอบรมตามหลักสูตร แบ่งออกเป็น 5 หน่วยได้แก่ หน่วยที่ 1 ความรู้และทักษะเกี่ยวกับภาวะผู้นำหน่วยที่ 2 ความรู้ และทักษะเกี่ยวกับศิลปะการพูดเพื่อการสื่อสารหน่วยที่ 3 ความรู้ และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาทีมและเครือข่ายหน่วยที่ 4 ความรู้ และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กรหน่วยที่ 5 ความรู้และ ทักษะเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน

การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเนื่องมาจากการ สร้างและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมต้องประกอบด้วยขั้นตอน ที่สำคัญดังนี้ 1) การวิเคราะห์งานที่ต้องการเรียนรู้ เป็นภารกิจ สำคัญของการสร้างหลักสูตรผลการวิเคราะห์งานจะบอกรอบ แนวคิดของหลักสูตรว่าเนื้อหาที่จำเป็น และความเหมาะสมกับ ความต้องการฝึกอบรมคืออะไร เนื้อหาของหลักสูตรประกอบด้วย สิ่งใด ผู้สร้างหลักสูตรจะต้องเริ่มด้วยการประเมินความ ต้องการฝึกอบรม Kityangong, Somchart (2001: 45) ; Utharanon, Sangad (1989: 38) และ Tonplacheewa, Kulaya (1994: 57-91) ด้วยการนำข้อมูลความจำเป็นในการ ฝึกอบรมมาศึกษาสภาพการทำงานของกลุ่มผู้อบรม สอบถาม สัมภาษณ์หรือจัดเวที แล้ววิเคราะห์ความจำเป็น 3 ประเด็น คือ ปัญหาที่ต้องการให้มีการฝึกอบรมคืออะไร สาเหตุของปัญหา สามารถแก้ไขได้ด้วยกรฝึกอบรมหรือไม่ และผลกระทบที่เกิ ดขึ้นต่องานและหน่วยงานเป็นอย่างไร 2) การเลือกรูปแบบการ ฝึกอบรม รูปแบบการฝึกอบรมที่ได้ประโยชน์ต่อเป้าหมายของ โครงการฝึกอบรมต้องตรงกับจุดประสงค์ที่จำเป็นของการฝึก อบรม ตรงกับลักษณะและงานของของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ให้ความมั่นใจแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมว่า เมื่อผ่านการฝึกอบรมแล้ว สามารถเรียนรู้และนำไปใช้ได้จริง ซึ่งอาจจะเน้นวิชาการ เน้น ประสบการณ์ เน้นการแก้ปัญหา เน้นสมรรถนะ เน้นเทคโนโลยี

หรือเน้นการวิจัย โดยมีหลักการ คือ รูปแบบการฝึกอบรมต้อง สอดคล้องหรือตรงกับความต้องการของหน่วยงาน สามารถแก้ ปัญหาการทำงานได้ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ต้องเป็น ประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมการ เลือกกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับผู้เข้ารับการ ฝึกอบรม กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นต้องจูงใจ สร้างเสริมการ เรียนรู้ ความคิดและการแสดงออกที่สามารถช่วยให้ผู้เข้ารับการ ฝึกอบรมเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ที่ได้รับจาก การเรียนรู้ใหม่ในระดับที่สามารถให้ความกระจ่างชัดให้กับ ผู้อบรม สื่อการเรียนการสอนจะต้องเหมาะสม ทั้งนี้รวมถึง สถานที่ศึกษาดูงานที่ต้องกำหนดให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม และ การประเมินผลการเรียนรู้ต้องประเมินทั้ง 3 ระยะ คือ ประเมิน ก่อนฝึกอบรม ระหว่างฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรม

2. ผลการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการ อนุรักษ์ป่าชุมชน พบว่า เครือข่ายองค์กรชาวบ้านมีคะแนนความ รู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำในการอนุรักษ์ป่าชุมชนอยู่ในระดับสูงและ ความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำในการอนุรักษ์ป่าชุมชนหลังการฝึก อบรมเพิ่มขึ้น ($p\text{-value} < .01$) สอดคล้องกับข้อค้นพบของ Cornell (2007 : Abstract) ; Jirasujariththam, Worawut (2010: 163-165) ซึ่งพบว่า หลังจากเสร็จสิ้นการฝึกอบรมแล้ว ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ . 05การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเนื่องมาจากการฝึกอบรม เป็นกระบวนการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ หรือความชำนาญ (Rothwell. 1996 : 26) เกิดประสบการณ์ที่ เหมาะสมกับภาระงานที่ได้รับ (Rueja, Yuwadee. 1993 : 72) รวมถึงการก่อให้เกิดเจตคติความตระหนักที่ต่อการปฏิบัติงาน อันจะส่งผลให้บุคลากรแต่ละคนมีความสามารถเฉพาะตัวสูงขึ้น มีประสิทธิภาพในการทำงานส่งผลให้งานมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น (Silberman. 1998 : 1 ; Posner. 1992 : 73) เพราะการให้การ ศึกษาเป็นเครื่องมือการพัฒนาความรู้ ความคิด ความสามารถ รวมทั้งพฤติกรรมเจตคติค่านิยม และคุณธรรมของบุคคล (Suwatthaphong Romsriand Sanya Kenaphoom. 2016 : 12) ซึ่งสอดคล้องกับ Police Lieutenant PitsarnPhanwat-tana (2016) ที่ระบุว่ามนุษย์เราต่างเพียรพยายามแก้ไขโดย มุ่งเน้นการเรียนรู้และนำหลักการหรือแนวทางที่เรียนรู้ไปประยุกต์ ใช้แก้ไขปัญหา เป็นไปตามหลักการของทฤษฎีองค์การและการ จัดการในลักษณะหรือธรรมชาติขององค์การที่เป็นทางการ (SoawalakKosolkittimpornand SanyaKenaphoom. 2016 : 170) เช่น (1) การจัดแบ่งไปตามลักษณะพิเศษ (2) การทำ ระบบให้เป็นมาตรฐาน (3) การทำให้เป็นทางการ (4) การรวม ศูนย์อำนาจ (5) ระบบสายงานและ (6) ความยืดหยุ่น

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการพื้นฐานในการจัดฝึกอบรมเพื่อให้ผู้ใหญ่เรียนรู้ได้ดีมาเป็นกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้ (Vella, 1994 : 3-22) โดยเน้นขั้นตอนการวิเคราะห์ความต้องการและความจำเป็น สร้างบรรยากาศแห่งความปลอดภัย ซึ่งได้แก่ความไว้วางใจในสมรรถภาพของโปรแกรมและผู้ฝึกอบรม ความเชื่อมั่นในความเป็นไปได้ของวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้การยินยอมให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ความเชื่อมั่นในผลลัพธ์ของกิจกรรมการเรียนรู้ที่จ่ายชัดเจน มีความสัมพันธ์กับงานที่ทำและเชื่อมั่นในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม มิตรสัมพันธ์ที่ตระหว่งผู้ฝึกอบรมกับผู้เรียนด้านการเรียนรู้และพัฒนาบุคคล ด้วยวิธีการแสวงหาและความกระตือรือร้น ให้ความสนใจอย่างระมัดระวังต่อการจัดลำดับเนื้อหาเพื่อการเรียนรู้และการเสริมแรงที่เหมาะสม เป็นการเรียนรู้ด้วยการกระทำเพื่อให้เกิดความรู้ ทักษะและเจตคติ ให้เกิดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการ ได้แก่ การกระทำ การสะท้อนกลับ การตัดสินใจ การเปลี่ยนแปลงและการปฏิบัติสิ่งใหม่ การยอมรับผู้เรียนในฐานะสิ่งที่ต้องเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้ซึ่งกันและกันให้เกิดการตัดสินใจ ยึดผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นสำคัญ วิทยากรเป็นผู้อำนวยความสะดวก ยึดมั่นการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ทางด้านความรู้หรือความคิด เจตคติ หรือความรู้สึกและทักษะต่าง ๆ หรือการกระทำสร้างการเรียนรู้อย่างฉับพลันให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านความรู้ เจตคติและทักษะ สร้างบทบาทที่ชัดเจนและบทบาทของการพัฒนา ทั้งทางด้านการสื่อสารระหว่างผู้รับการอบรมกับวิทยากร การเรียนรู้ร่วมกันด้วยการทำงานเป็นกลุ่มโดยจัดให้เป็นกลุ่มที่เล็กจำนวนหลายกลุ่มให้เกิดการช่วยเหลือกันและกัน เกิดความรู้สึกปลอดภัยเป็นลักษณะเพื่อนช่วยเหลือเพื่อน ความผูกพันระหว่างผู้เรียนกับสิ่งที่ได้เรียน ทั้งภาระการเรียนรู้ ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความผูกพันและสามารถประเมินและตรวจสอบได้เป็นการสร้างความชัดเจนว่าสิ่งที่จัดให้เกิดการเรียนรู้สิ่งที่ควรได้รับการสร้างให้เกิดการเรียนรู้ ทักษะที่ได้รับการพัฒนาและอื่น ๆ

นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้เลือกวิธีการสอนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ อาจเลือกจากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และเหมาะกับการเพิ่มพูนความรู้ (Bunyatharokul, Wibul, 2002: 85-88) ได้แก่ การบรรยายและการสอนเพื่อให้ข้อมูลใหม่และการปรับเปลี่ยนทัศนคติ การอภิปรายโดยคณะผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ข้อมูลใหม่จากหลายมุมมอง การปรับเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยม การอภิปรายกลุ่มเพื่อให้ข้อมูลใหม่ การปรับเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยม และการแก้ปัญหาาร่วมกัน การศึกษาดูงาน การได้เห็นหลักการหรือทฤษฎีมาปรับใช้ในการปฏิบัติงาน การให้ทำโครงการ การผสมผสานความรู้เพื่อการแก้ปัญหา

บริหารโครงการและการก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การใช้เทวทัศน์หรือภาพยนตร์ เพื่อการให้ข้อมูลใหม่ที่ไม่สามารถมองเห็นได้โดยทั่วไป และการปรับเปลี่ยนทัศนคติและการพัฒนาตนเอง

เจตคติต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยรวมหลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้น ($p\text{-value} < 0.05$) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Volk and Cheak (2003); Henson (2004) และ Katherine (2005) ซึ่งพบว่า ประชาชนมีเจตคติและความตระหนักต่อการจัดการขยะหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเนื่องมาจากผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าส่วนใหญ่คือประชาชนในชุมชน ดังนั้นการแก้ปัญหาดังกล่าวจึงต้องแก้โดยคนในชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งมีหลายแนวทาง เช่น การพัฒนาเครือข่ายและผู้นำองค์กรชาวบ้าน การปรับปรุง และบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมโดยให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ การถ่ายโอนการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดทำฐานข้อมูลและการสร้างจิตสำนึกหรือเจตคติ เรื่องสิ่งแวดล้อมโดยแทรกสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับและทุกระบบการศึกษา และการอนุรักษ์พื้นที่พืชรพชากรธรรมชาติ ทั้งนี้แนวทางดังกล่าว Weerawattananon, Winai (2003: 13) ได้เสนอให้มีการใช้กระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งเป็นแนวทางที่จะทำให้ประชาชนมีความตระหนัก เจตคติ และสามารถในการประเมินผลมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบต่อการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งการให้การศึกษาโดยกระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษานับได้ว่าหัวใจสำคัญในการส่งเสริมให้บุคคลและกลุ่มเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการพัฒนาให้เกิดความตระหนักและคุณธรรมทางสิ่งแวดล้อมและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งกระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษายังเป็นมาตรการสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและ สิ่งแวดล้อม โดยให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการป้องกัน แก้ไข และพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมความตระหนักความห่วงใยสิ่งแวดล้อม สร้างจิตสำนึกและส่งผลให้เกิดการตัดสินใจและปฏิบัติการแก้ปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นแนวทางสร้างจิตสำนึกทั้งในปัจจุบันและในอนาคต (UNESCO, 1980 : 21) ช่วยให้ผู้บุคคลและกลุ่มคนมีความห่วงใยและมีกรกระทำที่มีด้วยความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้บุคคลมีความสามารถในการตัดสินใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง และกลุ่ม เกิดความตระหนักถึงสภาพการณ์และแนวทางในการใช้ทรัพยากรโดยไม่ก่อให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมตาม โดยเฉพาะเรื่องมลพิษสิ่งแวดล้อม (Jankean, Kasem and Koyas-

omboon, Prapan. 2006: 17-18) ทำให้บุคคลหรือกลุ่มคนเกิดประสบการณ์จากการเรียนรู้ พร้อมทั้งให้โอกาสในการตัดสินใจและยอมรับผลที่เกิดขึ้น สร้างความสัมพันธ์ด้านความรู้สึกต่อสิ่งแวดล้อม โดยเน้นความซับซ้อนของปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น พัฒนาระบบการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะในการแก้ปัญหา (UNESCO. 1980 : 27) เกิดความตระหนักและความรู้สึกที่ไวต่อสิ่งแวดล้อม เน้นกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหาและกลวิธีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและควรให้การฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องเพื่อฝึกความเป็นผู้นำด้านการให้ความช่วยเหลือบุคคลต่างๆ ในชุมชนและพัฒนาความตระหนักและทักษะในการดำเนินการสิ่งแวดล้อมศึกษา (Schneider. 1977 : 29-30) ส่งเสริมให้เกิดเจตคติและความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อม ดังที่ Subannart, Thida (2001) ซึ่งพบว่า การฝึกอบรมตามโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความตระหนักต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เช่นเดียวกับ Thadthong, Kongsak (1999) พบว่า การพัฒนากิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดทักษะในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับเฮนรี่ (Henry. 1994) ที่พบว่า ประโยชน์อันเป็นเอกลักษณ์ของกระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษาหรือการสอนโดยใช้โครงการ คือ ทำให้ผู้เรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหาหรือวิเคราะห์ปัญหา ให้กระจ่าง และการทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมตัดสินใจยอมรับเกษตรทฤษฎีใหม่

อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าในปัจจุบันยังอยู่ในวงจำกัด และไม่ทันต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะเช่นเดียวกับ Thadthong, Kongsak (1999) ที่เห็นว่ากระบวนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาส่วนใหญ่มักจะสอนในรูปแบบการศึกษาว่า สิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศประกอบด้วยอะไร (Education in the Environment) กับการศึกษาว่าสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิตหรือสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิตในสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างไร แต่ยังคงขาดการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักหรือทัศนคติที่จะนำไปสู่พฤติกรรมที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมที่เรียกว่า การสอนเพื่อสิ่งแวดล้อม (Education for Environment) นอกจากนี้ยังพบว่ากระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนยังใช้เนื้อหาไม่เพียงพอ สอนโดยการบรรยาย ทำรายงานมีหนังสือประกอบเป็นครั้งคราว ปฏิบัติจริงน้อย มีโอกาสออกไปศึกษานอกสถานที่น้อยและการสอนยังจำเป็นต้องมีการวัดและประเมินผลความรู้ความจำไม่สอนเพื่อให้เกิดเจตคติหรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ทั้งนี้เพราะเกิดจากข้อจำกัดของเวลาและวิธีการสอน

นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้การเลือกวิธีการสอนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การฝึกอบรมอาจเลือกจากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และวิธีที่เหมาะสมกับการปรับเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยม (Bunyatharokul, Wibul (2002: 85-88) ได้แก่ การแสดงบทบาทสมมติ การสื่อสารกับผู้อื่น การรับรู้ความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น การปรับทัศนคติ ค่านิยมและการสร้างความมั่นใจ การระดมความคิด การคิดอย่างสร้างสรรค์ การค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหา และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การอภิปรายกลุ่ม การให้ข้อมูลใหม่ การปรับเปลี่ยนทัศนคติ ทักษะในการฟังและการแก้ปัญหา ร่วมกัน การอภิปรายกลุ่มย่อย การพัฒนาการเรียนรู้และการกำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกัน การระดมการแก้ปัญหา และการศึกษารณีทักษะในการค้นหาสาเหตุและการแก้ปัญหา การตัดสินใจและทักษะในการฟัง

พฤติกรรมการการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยรวมหลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้นจากก่อนฝึกอบรม (p -value < 0.001) สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Cornell (2007 : Abstract) ; Volk and Cheak (2003) ; Jankean, Kasem and Koyasomboon, Prapan (2006 : 101) ; Jirasujarittham, Worawut (2010: 163-165)ซึ่งพบว่า ชาวบ้านมีพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม (p -value < .001) การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเนื่องมาจากการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชาวบ้านครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เน้นการพัฒนาทักษะและพฤติกรรม โดยจัดให้มีวิธีที่เหมาะสมกับการพัฒนาทักษะ เช่น การสาธิต การสอนการปฏิบัติงานและการพัฒนาทักษะการปฏิบัติงานการสอนงาน การให้ความรู้ใหม่ในการปฏิบัติงาน การปรับพฤติกรรมในการทำงานและการเรียนรู้ในวิชาที่มีลักษณะ เฉพาะการศึกษารณีทักษะในการค้นหาสาเหตุและการแก้ปัญหา การตัดสินใจและทักษะในการฟังการให้ทำโครงการ ทักษะในการผสมผสานความรู้เพื่อแก้ปัญหา การบริหารโครงการและความคิดสร้างสรรค์และการสร้างสถานการณ์จำลอง การวางแผน การจัดการและการแก้ปัญหา (Bunyatharokul, Wibul. 2002: 85-88) ประกอบกับป่าชุมชนว่ามีนัยแตกต่างกันตามมุมมอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าป่าชุมชนมิได้หมายถึงเพียงดิน ต้นไม้และป่า แต่มีความหมายลึกซึ้งกว้างไกล ซึ่งหลักการสำคัญที่บ่งชี้ถึงความเป็นป่าชุมชนคือ มีการเชื่อมโยงระบบสังคมวัฒนธรรมเข้ากับเรื่องป่าและทรัพยากรเป็นป่าธรรมชาติหรือป่าที่ปลูกขึ้นใหม่ แต่ต้องมีขอบเขตที่ชาวบ้านสามารถจำแนกขนาดของพื้นที่ได้ กรรมสิทธิ์ในที่ดินจะเป็นของรัฐหรือสาธารณประโยชน์ก็ได้ แต่ชุมชนมีอำนาจในการบริหารจัดการอย่างอิสระ โดยองค์กรตัวแทนที่แท้จริงของชุมชน (Yongyod, Sopida. 2001 : 37) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ kenaphoom,Sanya (2015B) ที่พบว่า การทำให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ต้องเกิดจากความร่วมมือจาก

ทุกภาคส่วนโดยเฉพาะระหว่างภาครัฐและเอกชน ดังนั้นจุดประสงค์และเป้าหมายของการจัดการป่าจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน เน้นการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับจารีตประเพณีความเชื่อและวัฒนธรรมในท้องถิ่น และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

จากการประเมินผลการวิจัยโดยการจัดเวทีประชุมเสวนาเชิงปฏิบัติการ ผู้เชี่ยวชาญ ประชาชนท้องถิ่น และผู้นำองค์กรเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้ข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

1.1 เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในระหว่างการศึกษาควรมีการฝึกปฏิบัติให้มากขึ้น เพื่อเพิ่มทักษะและความเชี่ยวชาญ อาทิ ด้านการพัฒนาบุคลากรและภาวะผู้นำ ด้านศิลปะการพูดในที่สาธารณะ ความรู้ด้านระเบียบกฎหมายที่จำเป็นในชีวิตประจำวันและกฎหมายสิ่งแวดล้อม

1.2 ในระหว่างการศึกษาควรใช้สื่อให้หลากหลายรูปแบบ เอกสารคู่มือที่ใช้ประกอบการฝึกอบรมควรคำนึงถึงความชัดเจน ขนาดตัวอักษร ภาพประกอบและการใช้ภาษาง่าย ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับผู้เข้ารับการศึกษาซึ่งส่วนมาก เป็นผู้ใฝ่รู้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบระหว่างผู้นำตามธรรมชาติหรือเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน กับผู้นำภาคราชการหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อจะได้นำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ร่วมกัน

บรรณานุกรม

- Best, J.W. (1977). *Research in Education*. 3rd ed. Englewood cliff, N.J: Prentice-Hall,
- Bunyatharokul, Wibul. (2002). *Training Manager Facilitator Manuals*. Bangkok : Darnsutha Printing
- Cornell, Joanna A., (2008). *Creating Environmental Stewardship : Evidence from a Community-Base Adult Education Program*. Ph.D., Dissertation, George Mason University, 2007. AAT 3255984, Pro Quest, 30/01/2551.
- Forest Department. (2010). *Forestry statistics of Thailand*. Bangkok : Somlada.
- Hanchanlert, Prasit . (1994). *The Economic and Social Impacts On the Villagers of the Maha Sarakham Provincial Community Forest*

Development Project. Master. Arts (Thai Studies-Social Sciences), Mahasarakham University. Mahasarakham (Thailand). Graduate School.

Henry W. Art. (1994). *The dictionary of ecology and environment science*. New York: Henry Holt and Company. Page,

Henson, Phillip William. (2004). *The Skills training outdoor-relation model for Adolescents With conduct problem: A synthesis for wideness therapy*. Ecopsychology and social Competence training. Retrieved January 17, 2005. (Online) <http://www.lib.umi.com/dissertations/fullcit/3114086>.

Jankean, Kasem and Koyasomboon, Prapan. (2006). *Research Project for promoting the Environment Management in aspect of Waste to the local*. Environment College, Kasetsart University

Jirasujariththam, Worawut. (2010). *A development of enrichment curriculum to promote youth leadership skills in vocational of Catholic School*. Ed.D. (Educational Administration). Bangkok :Srinakharinwirot University

Karnket, Anuchit. (1999). *THE DEVELOPMENT OF PATTERNS FOR COMMUNITY FOREST MANAGEMENT BY THE COMMUNITY ORGANIZATION*. Master.Arts (Social Development), Khonkhean University.

Katherine Kulakowski. (2005). *Environmental responsibilities law*, Sydney : Law Book Co., kenaphoom, Sanya (2015B). "The Approach for Developing the Effectiveness of the Small and Miro of Community Enterprise (SMCE) in Maha Sara Kham Province" *Prae-wa Kalasin Journal of Kalasin University*, 2 (3) : September-December 2015 : 69

Kenaphoom, Sanya. (2014A). "The creating of Quantitative Research Conceptual Framework of Public Administration by Literature Review". *Udonthani Rajabhat University Journal of Humanities and Social Science*, 3 (1) :

- January-June 2014 : 1-24
- Kenaphoom, Sanya. (2014B). "A Creation of a Research Conceptual Framework for Public Administration by Knowledge Management Methodology" **Journal of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani University**, 5 (2),13-32.
- Kenaphoom, Sanya. (2015A). "The research Conceptual Framework Establishment by the Grounded Theory" **VRU Research and Development Journal**,10 (3) : September-December, 2015
- Kityangyong, Somchart. (2001). Development of Service Team. Bangkok : Expertness.
- Kosolkittiamporn, Soawalakand Kenaphoom, Sanya. (2016). "General Principle of Organization and Management" **Prae-wa Kalasin Journal of Kalasin University**, 3 (1) : January-April 2016 : 170
- Manakit, Sman. (2012). **Report of Operations in 2011 of Office of Natural Resources and Environment, Maha Sarakham**. Mahasarakham, Apichart Priting.
- Neomthong, Thippawan. (2003). **The development of environmental education training course for reducing risk behavior from hospital wastes Arngthong province**. Master of Education, Nakornpathom : Mahidol University
- PitsarnPhanwattana (2016). "Buddhist Response to Environmental Degradation", **Prae-wa Kalasin Journal of Kalasin University**, 3 (1) : January-April 2016 : 100
- Romsri, Suwattaphong and Kenaphoom, Sanya. (2016). "Management Model for Leveraging the Educational Quality Standard, Office of Rio-Et Primary Education Area 1" **Prae-wa Kalasin Journal of Kalasin University**, 3 (1) : January-April 2016 : 12
- Rothwell, William J. (1996). **Beyond Training and Development : State of Art-Strategies for Human Performance**. New York: American Management Association,
- Rueja, Yuwadee. (1993). **Curriculum development of problem-based training programs for nursing school faculty members**. Ed.D. (Curriculum Development and Research), Khonkhean University.
- Saengseewatthanakul, Anan. (2002). **COMMUNICATION IN DIFFUSING KING RAMA 9'S AGRICULTURAL NEW THEORY AT MABBEUANG NATURE FARMING CENTER, BANBUENG DISTRICT, CHONBURI**. Master. Communication Arts (Speech Communication), Chulalongkorn University. Bangkok (Thailand). Graduate School.
- Schneider, Allen A. (1977). **Trends in Environmental Education**. Paris: Mones,
- Silberman, Mel. (1998). **Active Training: A Hand Booh of Thechniques, designs, Case Example, and Tips**. 2nd ed. California: Jossey-Base Pfeiffer,
- Subannart, Thida. (2001). **THE DEVELOPMENT OF A PROGRAM FOR PRATHOM SUKSA FIVE AND SIX STUDENTS FORENHANCING AWARENESS OF THE CONSERVATION OF LOCAL ART AND CULTURE IN AMPHOETHA TUM, CHANGWAT SURIN BASED ON CULTURAL TOURISM**. Master. Education (Elementary Education), Chulalongkorn University. Bangkok. (Thailand). Graduate School.
- Thadthong, Kongsak. (1999). **Research in the Classroom**. Bangkok :Upac Ltd.
- Tonplacheewa, Kulaya. (2000). **The Mental Faculties Teaching : Approach of Kindergarten Curriculum**. Bangkok : Faculty of Education, Srinakharinwirot University.
- UNESCO. "**The Belgrade Charter**," Connect. 1 (1) : 2; January, 1980.
- Utharanon, Sangad. (1989). **Basic and Principles of Curriculum Development**. Bangkok : Mitsiam Printing.
- Vella, Jane. 1994. **Training Though Dialogue**. Sanfrncisco: Jossey-Base,
- Viripromgool, Somchai. (2000). **PEOPLES PARTICIPA-**

TION IN COMMUNITY FORESTMANAGEMENT:
A CASE STUDY OF BANCOKE-SANTISOOK
COMMUNITY FOREST TAMBON WANGMEE
WANGNUMKEAW DISTRIC NAKORNRAHAS-
RIMA PROVINCE. Master. Arts (Environment)
: Mahidol University. Bangkok (Thailand).
Graduate School.

Volk, Trudi L and Cheak, Marie J. 2003.**Environment
education**/June 22, 2003/t. Retrieve
December 28, 2004. Online Available: [http://
highbeam.com/journalof](http://highbeam.com/journalof)

Weerawattananon, Winai. (2003). **Environment Study
: Studying for developing the Learning
Reform and Sustainable Development.**
3rd, Bangkok : O.S. Printing House.

Yongyod, Sopida. (2001). **A Study of Isarn Folk
Wisdom in Conservation of Community
Forests (Pa Don Puta) : A Case Study of
Kon Sarn Pattana Community, Wangsang
Subdistrict, Kea-dam District, Mahasara-
kham Province.** Mater of Art (Social Science
For Development), Rajabhat Mahasarakham
University.